

найменувань об'єктів чи явищ. Виходячи з цього, змінюється й прагматичний ефект вислову: замість заспокійливого, покращеного він перетворюється на негативний, а слова, які до цього були евфемізмами, у майбутньому потребуватимуть евфемічної заміни.

Евфемізми більшістю науковців розглядаються лише на лексичному рівні, проте прояв евфемії не можна зводити виключно до заміни одного слова іншим. Для зниження емоційної напруги висловлювання використовують ще й деякі графічні позначення, фонетичні заміни, словотвірні афікси.

До графічного способу утворення евфемізмів відносять «випущення» середини слова (синкопа) або його кінця (апокопа), а також заміну слова у письмовому мовленні на три крапки, наприклад, *F*** Off, I'm Ginger*. Використання фонетичних евфемізмів дає змогу підкреслити зміст, еквівалентний змісту забороненого поняття, уникнути, таким чином, негативної реакції адресата. Фонетичним засобом евфемізації є звукова аналогія.

У лінгвістиці існує три способи евфемізації, які можна віднести до морфологічних способів: негативна префіксація, мейозис та аббревіація. Найважливішим рівнем реалізації евфемії в мовленні є лексико-семантичний рівень, на якому відбуваються основні процеси, що сприяють евфемізації мовлення. Головними способами формування евфемізмів на даному рівні є: метафоризація значень; метонімізація значень; металепис (різновид метонімії); поляризація значень; запозичення та терміни.

Висновки. Отже, мотиваційні передумови вживання евфемізмів носіями мови можуть бути різними, проте всі вони мають єдину мету – замінити соціально або психологічно неприйнятні прямі номінації на аналогічні, але з більш нейтральним значенням, що значною мірою полегшує процес передачі інформації у певних сферах людської діяльності.

Незважаючи на те, що проблема евфемізації в англійській мові є недостатньо дослідженою, все ж існування евфемізмів є беззаперечним. Зацікавлення цим питанням, швидше за все, стане поштовхом для наших **подальших ґрунтовних досліджень** цього питання не лише в англійській, а й в інших мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми ділового дискурсу та бізнес-комунікації [Текст] // Матеріали II Міжнар. очно-заоч. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, 1 берез. 2013 р. / [редкол.: Г. Г. Дрінко, І. В. Решетарова]; Донбас. держ. пед. ун-т; Горл. ін-т інозем. мов [та ін.]. – Горлівка: ГПМ, 2013. – 169 с.
2. Евфемістична лексика англійської мови як відображення цінностей англословних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.phil4.gfh/delist?5hj.com/>.
3. Решетарова І. В. Засоби евфемії в масмедійному дискурсі початку ХХІ століття [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 / Решетарова Ірина Володимирівна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 20 с.
4. A Dictionary of Euphemisms: How not to say what you mean / B. Holder. – Oxford University Press, 2008. – 412 p.
5. Holder R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms / R. W. Holder. – Oxford University Press, 2003. – 501 p.
6. Longman Exams Dictionary. – Harlow: Pearson Education Limited, 2006. – 1832 p.
7. Neaman J. A Dictionary of Euphemisms / J. Neaman, C. Silver. – L.: Unwin Paperbacks, 1984. – 320 p.
8. Rawson H. A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk / H. Rawson. – London and Sydney: Macdonald and Co., 1983. – 312 p.

Дата надходження до редакції: 26.04.2017 р.

УДК 371.3:811.161.2

Іван ХОМ'ЯК,

доктор педагогічних наук, професор

Національного університету «Острозька академія»

Людмила ПАСІЧНИК,

магістрантка Національного університету

«Острозька академія»

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті проаналізовано методи активізації розумової і пізнавальної діяльності студентів у ході вивчення української мови у вищих навчальних закладах, наведено зразки інтерактивних вправ.

Ключові слова: активізація навчання, метод, мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

В статтє проанализированы методы активизации умственной и познавательной деятельности студентов в процессе изучения украинского языка в вузе, представлены образцы интерактивных упражнений.

Ключевые слова: активизация обучения, метод, мотивация учебно-познавательной деятельности.

The article deals with the analysis of methods of developing of the cognitive activity of university students during the Ukrainian language session. Standarts of interactive exercises are characterized as well.

Key words: activation of studies, method, developing of the educational-cognitive activity.

Постановка проблеми. Активізація навчання – одна з найвагоміших проблем сучасної освіти. Застосування принципу активності у навчанні має вагоме значення, адже навчання і розвиток базуються на діяльній основі. Від якості освіти залежить навчальний результат, розвиток і вихованість студентів. Активізація навчання студентів є основним критерієм підвищення якості та ефективності навчально-виховного процесу у вишах. Її важливість полягає в тому, що навчання зосереджене не лише на сприйнятті освітнього матеріалу, а й на формуванні позитивного ставлення здобувачів вищої освіти до пізнавальної діяльності як такої. Перетворювальний характер діяльності має зв'язок із активністю суб'єкта. «Готові» знання зазвичай спричиняють у студентів деякі складнощі під час їх застосування або вирішення навчальних завдань, що обумовлено формальним засвоєнням теоретичних основ предмета й невмінням їх використовувати на практиці.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблему активізації пізнавальної діяльності учнів і студентів у навчальному процесі науковці почали активно досліджувати у 90-х роках минулого століття. Вивченню дидактичних та методичних аспектів активізації пізнавальної діяльності учнів та студентів присвячено праці О. М. Біляєва, М. І. Махмурової, О. Я. Савченко, Г. І. Щукіної, І. Ф. Харламова, І. М. Хом'яка та ін. Психологічний аспект процесу активізації дослідили Л. С. Виготський, В. В. Давидов, О. М. Леонтьєв, О. Г. Мороз, Л. Г. Подоляк, С. Л. Рубінштейн, В. І. Юрченко та ін.

Мета статті – охарактеризувати методи активізації розумової і пізнавальної діяльності студентів на заняттях із сучасної української літературної мови.

Вклад основного матеріалу. Цікавість до навчання, винахідливість в освітньому процесі, пізнавальна самостійність, залучення всіх розумових сил у ході виконання поставленого завдання мають позитивний вплив на активність студентів у навчанні, роблячи сприятливою атмосферу для розвитку їх навчально-пізнавальної діяльності.

Психологи й педагоги по-різному підходять до поняття «пізнавальна активність». Деякі дослідники отождоюють поняття «активізація навчання» та «активізація пізнавальної діяльності». На думку більшості науковців, ці поняття слід розмежовувати. Ми поділяємо думку Т. І. Шамової стосовно того, що «активізацію навчально-пізнавальної діяльності слід розуміти не як підвищення інтенсивності її протікання, а як мобілізацію інтелектуальних, емоційно-вольових та фізичних сил студента, що здійснюється викладачем за допомогою певних засобів і спрямовується на досягнення конкретних цілей навчання і виховання» [5, с. 6].

Пізнавальній діяльності притаманні такі критерії, як єдність чутливого сприйняття, теоретичного мислення та практичного застосування. Вона реалізується на кожному життєвому етапі та в соціальній роботі студентів (комунікація з іншими індивідами, суспільно корисна праця), а також через виконання різноманітних практичних дій в освітньому процесі (експеримент, вирішення дослідницьких завдань тощо).

У структурі активності вчені виділяють такі складники: готовність виконувати завдання; свідомість виконання завдань; систематичність навчання; прагнення підвищити особистий рівень та ін.

Найбільша активність проявляється під час створення різноманітних ситуацій, в яких студенти самі повинні обстоювати власну думку, дискутувати та обговорювати різні проблеми, ставити запитання своїм одногрупникам і викладачам, рецензувати відповіді однокурсників, оцінювати відповіді й письмові роботи, віднаходити декілька варіантів можливого розв'язання пізнавального завдання, здійснювати самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій, вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих їм способів рішення тощо [6, с. 5].

Сьогодні існує безліч різноманітних технологій покращення пізнавальної та розумової діяльності фігурантів навчання. Для активізації колективної та індивідуальної уваги студентів можна скористатися методом евристичної бесіди, різними дидактичними матеріалами (наочно-образними або логічними схемами, планами-конспектами тощо), шляхом виконання самостійної роботи (наприклад, виконати завдання, аналогічне запропонованому викладачем тощо), порівняння результату своїх дій відповідно до проілюстрованого зразка (контроль), рецензування робіт або відповідей одногрупників, взаємоперевірка та самоперевірка.

Під час вибору тих чи інших методів навчання насамперед потрібно прагнути найвищого результату. Студент повинен не лише зрозуміти, запам'ятати й відтворити набуті знання, а й уміти ними оперувати, застосовувати у ході виконання практичних завдань, розвивати тощо. Чим активнішим буде цей розумово-практичний навчальний процес, тим більш продуктивним є його результат. Студенти починають формувати стійкі переконання, а як наслідок – суттєво поповнюють багаж професійних знань. Тому активізація пізнавальної діяльності в освітньому процесі посідає вагоме місце.

Під поняттям методу навчання розуміють складну педагогічну категорію, завдяки якій реалізуються функції навчання: виховна, освітня, контрольна-корекційна, розвивальна та ін. Методи навчання мови – це система цілеспрямованих дій викладача, спрямована на організацію пізнавально-практичної діяльності студентів, забезпечення засвоєння знань з того чи іншого предмета, вироблення відповідних умінь тощо [1, с. 27].

Згідно з інформацією, поданою в Проекті Ради Європи «Сучасні мови», підвищення ефективності навчання відбувається завдяки методам активізації пізнавальної діяльності студентів.

Найбільш продуктивними є методи: рольових ігор (Г. А. Китайгородська, М. А. Арія), евристичної бесіди, дискусійний (М. В. Кларін, Г. А. Китайгородська), проектів (Є. С. Полат, М. Ю. Бухаркіна), використання інформаційно-комунікаційних технологій (КТ). Вони пов'язані між собою тим, що їх форми і зміст дозволяють досягати разом із комунікативною компетентністю інших інтелектуальних умінь, які забезпечують критичність мислення [8].

Проаналізуємо вищезазначені методи.

Під **дидактичними і рольовими іграми** розуміють практичну групову вправу з вироблення оптимальних рішень, використання методів і прийомів у

спеціально створених умовах, які відтворюють реальне середовище. Ігри чи елементи гри варто використовувати на кожному занятті, оскільки студентам до вподоби командна робота, що активізує діяльність, вони захоплюються цим своєрідним змаганням. Основна мета – правильно організувати гру, дібрати її відповідно до теми та завдань заняття, а також до рівня можливостей і знань студентів.

Метод евристичної бесіди. Для того, щоб розвинути логічне мислення студентів, їм необхідно створити умови для самоаналізу, порівняння й синтезування, підбиття підсумків на основі індуктивного та дедуктивного мислення тощо. Цього можна досягти в ході проведення заняття методом евристичної бесіди. Питання слід добирати не лише на відтворення студентами раніше засвоєних знань, а й розраховувати на їх мислення, аналітичну діяльність, на одержання висновку індуктивним або дедуктивним шляхом. Таким чином, головне – логічно дібрані запитання, які у ході навчального процесу будуть поставлені студентам.

Дискусія полягає в широкому обговоренні певного конфліктного питання для з'ясування різних поглядів на одну проблему. Завдяки дискусії можна збільшити пізнавальну діяльність студентів, формувати культуру мови, вміння, не перебиваючи, вислухати співбесідника, сформувати свідоме ставлення до розгляду проблеми, забезпечити активність під час обговорення проблеми, спрямованість на з'ясування причин її виникнення та успішного вирішення. Таким чином, мова – це водночас і мета, і засіб навчання. Дискусія також сприяє формуванню культури творчого мислення, створює умови для застосування особистого досвіду, попередньо одержаних знань із метою засвоєння нових.

Ще одним важливим методом активізації пізнавальної діяльності є **метод проєктів**. Це – організація самостійної діяльності студентів у межах ними ж обраної теми. Метод проєктів передбачає два етапи: етап підготовки та етап підбиття підсумків (висвітлення кінцевого результату цієї діяльності). Важливим елементом таких завдань є форма представлення. Студентам подобається готувати презентації, публікації. Виконуючи проєкти, вони поєднують знання з різних дисциплін: літератури, історії, географії, музики, етики тощо, ефективно застосовують уміння роботи з комп'ютером, реалізують свої дизайнерські здібності. Наприклад, під час вивчення розділу «Орфоепія» студентам можна запропонувати здійснити проєкт дослідження неправильності вимови в піснях українських рок-гуртів, промов відомих політиків чи журналістів тощо. Отже, завдяки реалізації методу проєктів результати дослідження запам'ятовуються якнайдовше.

Сучасне навчання неможливо також уявити і без **інформаційних технологій**, адже мережа Інтернет є одним з ефективних засобів, що допомагає не лише урізноманітнити процес навчання, а й підвищити мотивацію й активізацію пізнавальної діяльності студентів. Як свідчить передовий педагогічний досвід, кожне заняття з використанням різних веб-сайтів сприяє емоційному піднесенню студентів, навіть ті, які відстають у навчанні, із задоволенням працюють із комп'ютером, а поганий результат тестування чи спілкування в онлайн-режимі виявляє прогалини в знаннях, спонукає звернутися до викладача або самостійно здобути ці знання [5].

За допомогою Інтернету студенти мають змогу виконувати тренувальні вправи з правопису, вивчати

лексичний матеріал, удосконалювати розуміння аудіо-тексту, вивчати граматику, тренувати вимову тощо.

Одним із кроків підвищення ефективності заняття є впровадження інтерактивних методів навчання. Вони спрацьовують через осмислення кожним студентом своєї діяльності, що сприяє координуванню власних дій. Інтерактивне навчання допомагає сформувати в особистості вміння самостійно вчитися, здобувати нову інформацію. Використання таких методів на заняттях сприяє реалізації ідеї співпраці тих, хто навчає, і тих, хто навчається, а також комфортно-мікрокліматові в групі. Інтерактивні методи навчання дають змогу студентам аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до вивчення матеріалу, адже це робить засвоєння знань доступнішим, допомагає навчитися формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити власні погляди, аргументувати й дискутувати, слухати інших, поважати іншу думку тощо [3].

Пропонуємо **інтерактивні прийоми**, які доцільно застосовувати у ході викладання української мови.

«**Круглий стіл**» – прийом проведення заняття зі слухачами, які здебільшого вже мають певний досвід роботи, здійснюють практичну діяльність із питання, винесеного на обговорення. Під час проведення «круглого столу» студенти можуть і повинні обґрунтовано ставити запитання з теми обговорення, аргументувати підходи до їх вирішення, а також розповідати про власний вдалий або невдалий досвід. «Круглий стіл» – це своєрідна нарада з обміну досвідом і обговорення досягнень і помилок. У такий спосіб здобувачі вищої освіти засвоюють зміст теми, її ключові проблеми.

«**Крісло автора**» – це прийом, який передбачає реалізацію підвищення самооцінки студентів. Він здійснюється таким чином: викладач пропонує місце педагога в аудиторії студентів, який іде виголошувати доповідь (есе, реферат та ін.). Студент, перебуваючи на місці викладача, відчуває себе достойним високої посади, що підвищує не лише його самооцінку, а й бажання здобути ще більше знань.

«**Мистецтво красномовства**». Студенти перебирають на себе роль журналістів, письменників. Завдання полягає в написанні творчої роботи, статті, репортажу та ін. Можуть бути запропоновані лише тема роботи або ж опорні слова чи словосполучення як обов'язкові для використання, що залежить від бажання викладача і можливостей студентів.

«**Словесне багатоборство**» – це завдання для лінгвістів. Уся група ділиться на команди. Кожну з них викладач оснащує роздавальним матеріалом, наприклад, реченнями, а до них по 4-6 завдань.

Так, розглядаючи тему «Дієприслівник», можна запропонувати: закінчити речення; підкреслити дієприслівники, з'ясувавши, чи входять вони до складу звороту; поставити розділові знаки; пояснити написання *не* з дієприслівниками тощо.

«**Музей помилок**». Студенти – музейні співробітники. До них на експертизу та реставрацію потрапляють давні стародруки, на які час наклав свій відбиток: зітерто частини речень, нечітко написані слова, відсутні розділові знаки, переплутано слова місцями. Завдання: відтворити текст, пояснити помилки, виправити їх. Крім того, інколи потрібно ще й відредагувати текст-переклад із давньої мови, виконаний недостатньо грамотними дослідниками [2].

Таким чином, інтерактивні методи дозволяють активізувати навчальний процес, зробити його більш цікавим та менш утомлюваним для його учасників.

Більш продуктивній роботі на заняттях сприяють також і *творчі завдання*. Так, під час вивчення «Лексикології» для активізації пізнавальної діяльності студентів викладач може запропонувати їм твір львівського юриста Богдана Костева, який, їдучи по-тягом з іноземцями, склав твір, усі слова в якому починаються літерою «п» (*Популярному перемишльському поетові Павлу Петровичу Подільчаку поштою прийшло присьмне повідомлення: «Приїздить, Павле Петровичу, – писав поважний правитель Підгорецького повіту Полікарп Пантелеймонович Паскевич, – погостюєте, повеселитесь». Павло Петрович поспішив, прибувши першим поїздом. Підгорецький палац Паскевичів привітно прийняв приїжджого поета. Потім під'їхали поважні персони – приятелі Паскевичів...*), а також вірш на літеру «с» (*Сипле, стелить сад самотній / сірій смуток – срібний сніг / Сумно самотне сонний струмись / Серце слуха скорбний сміх / Серед саду страх сіріє / Сад солодкий спокій снить...*). Крім того, студентам можна запропонувати написати подібні твори на певну літеру з алфавіту чи скласти кілька речень. Наприклад: *Сонячне світло сонно стелилося серед семикілометрового сливового саду сімдесятирічного сільського старости Сладківського Семена Святославовича...*

Активізувати розумову та пізнавальну діяльність студентів на заняттях з української мови, а також сприяти кращому засвоєнню матеріалу можна й завдяки проведенню нетрадиційних занять у формі змагань (лінгвістичний турнір), семінарів, заснованих на формах і жанрах, відомих у суспільній практиці (інтерв'ю, репортаж, лінгвістичне дослідження), занять з імітацією публічних форм спілкування (прес-конференція, телепередача), занять, побудованих на імітації діяльності різних організацій (засідання вченої ради, дебати в парламенті), занять, що імітують громадсько-культурні заходи (заочна екскурсія, лінгвістичний театр) тощо [7, с. 127].

Висновки. Отже, активізація розумово-пізнавальної діяльності на заняттях має важливе значення. Успіх навчання залежить від ставлення студентів до навчання, їх прагнення до пізнання, усвідомлення й самостійного засвоєння знань, вироблення умінь та навичок, їх пізнавальної активності.

Активні методи навчання перетворюють розумову діяльність у творчо-пошуковий процес, який сприяє пошукові різних методів засвоєння знань. Необхідність активного навчання зумовлена тим, що за його допомогою можна ефективно вирішувати дидактичні завдання, які важко розв'язати за умов традиційного навчання.

Варто пам'ятати, що активізацію навчально-пізнавальної діяльності не можна розглядати лише як процес керування активністю студентів, оскільки вона

водночас є процесом і результатом стимулювання активності на лекційних і практичних заняттях.

Основною метою активізації пізнавальної та розумової діяльності студентів є розвиток їх креативних здібностей. Методи активізації, які використовує викладач, мають урахувати пізнавальні здібності й інтелектуальні можливості всіх членів студентської групи: непосильні завдання можуть підірвати віру студентів у свої сили і тоді результат не буде позитивним. Тому система роботи викладача з активізації пізнавальної діяльності студентів повинна будуватися з урахуванням поступового і цілеспрямованого розвитку творчих здібностей студентів, розвитку їх мислення. Цьому сприяють інтерактивні прийоми, евристична бесіда, рольові ігри, дискусії, використання ІКТ, творчі завдання, лекційні чи практичні заняття у формі змагань (лінгвістичного турніру), засідань ученої ради, радіо- та телепередач тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар – К. : Вересень, 1996. – 129 с.
2. Іванова-Комарщук О. Корисність інтерактивних методів навчання [Електронний ресурс] / О. Іванова-Комарщук. – 2010. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/technol/6564/>.
3. Інтерактивні методи навчання – запорука розвитку творчої особистості [Електронний ресурс]. – Чернівці, 2013. – Режим доступу : chito.in.ua/pars_docs/refs/4/3451/3451.pdf.
4. Роман Л. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] / Л. В. Роман. – Режим доступу : http://kcpto47.at.ua/Giri/aktivizacijanavchalno-piznavalnoji_dijalnosti_uch.doc.
5. Чепурний В. І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів [Електронний ресурс] / В. І. Чепурний, Т. А. Махина. – Режим доступу : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/69.pdf.
6. Хом'як І. М. Проблема типології уроків / І. М. Хом'як // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 12. – С. 122–129.
7. Щепіна Н. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ як наукова проблема [Електронний ресурс] / Н. В. Щепіна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pfto/2012_23/files/P2312_71.pdf.

Дата надходження до редакції: 13.05.2017 р.